Dr. Oana-Mădălina Popescu

Acte normative privind viața bisericească în Țara Românească în secolul al XVIII-lea

În Țara Românească, în secolul al XVIII-lea, concomitent cu politica de reforme în plan social, economic și fiscal promovată de către domnii fanarioți, constatăm existența și a mai multor acte normative ce reglementau aspecte ale vieții bisericești. În studiul de față ne propunem o analiză comparativă a unor documente reprezentative de acest tip, emise fie de domni, fie de episcopi sau mitropoliți, punând în lumină hotărârile cu valoare jurisdicțională, morală, patrimonială și practică conținute de acestea. Ne referim în acest sens la pastoralele episcopilor de Râmnic, Inochentie (1731) și Climent (1743, 1747), care preiau aspecte statornicite de Sfântul Antim Ivireanul, mitropolitul Țării Românești (1714). De asemenea, ne raportăm la hrisovul domnului Mihai Racoviță (1742), semnat de episcopii Climent al Râmnicului, Metodie al Buzăului și de Neofit Cretanul, mitropolitul Țării Românești, precum și la pastoralele episcopului Filaret al Râmnicului (1781, 1783, 1784, 1785). Menționăm și actul din 17 ianuarie 1746 dat de ierarhii Țării Românești pentru cinul monahal, în special pentru monahiile de la Mănăstirea Dintr-un Lemn.

Citind aceste acte, constatăm în primul rând că ele izvorăsc din nevoi practice și au ca scop o revigorare și o punere în ordine a vieții bisericești în Țara Românească a acelei perioade și din acest motiv au multe aspecte comune. Pe de altă parte, documentele nu legiferează lucruri noi, ci fac apel la hotărârile sinoadelor ecumenice și locale, la scrierile Sfinților Părinți și la tradiția bisericească. Ceea ce le deosebește este nu doar emitentul (domnul sau arhiereii), ci și accentul pe care îl pun pe prevederile jurisdicționale, morale, patrimoniale sau cu valoare practică, liturgică, în funcție de destinatarii lor (clerici, monahi sau mireni), dar și de nevoile sau problemele de moment constatate, care trebuiau remediate, în vederea trăirii de către credincioși a unei vieți curate, ferită de rătăciri și păcate.

Observăm în acest context râvna avută de domni și arhierei pentru ocârmuirea credincioșilor și pentru îndreptarea neregulilor sesizate. De pildă, Mihai Racoviță, domnul Țării Românești, emitea hrisovul din ianuarie 1742, sub influența mitropolitului Neofit Cretanul, conștient fiind

că: „cei ce păzesc sfintele canoane se învrednicesc să aibă pe Dumnezeu ajutor [...] fiind încredinţat cum că, cât se păzesc canoanele Sfinţilor Părinţi neclintite, prin rugăciunile lor, va fi Dumnezeu ajutor nouă şi neamului nostru şi aceşti creştineşti ţări, care ni s-au încredinţat”[1]. În 1747, Climent al Râmnicului dădea o pastorală preoţilor din eparhia sa, pentru că aflase de unele nereguli ce trebuiau imediat remediate: „întâmplându-se a veni înaintea smereniei noastre multe lucruri necuvioase, care s-au făcut şi se fac pururea între voi şi între enoriaşii voştri, care [...] sunt din îndărătnicia şi neevlavia oamenilor şi mai vârtos din prostia şi din neştiinţa voastră”[2]. La 12 aprilie 1785, Filaret, episcopul Râmnicului, scria protopopului din judeţul Gorj să ia măsuri pentru îndreptarea vieţii creştinilor din zonă, căci auzise de unele practici păgâneşti săvârşite acolo: „iată vă scriem să-i sfătuiţi, să-i îndemnaţi ca să se părăsească şi să se pocăiască, ca să nu vie urgia lui Dumnezeu cea desăvârşită asupra lor şi să deschiză pământul şi să-i înghită, ca pe Dathan şi pe Aviron sau să cază foc din cer să-i arză, ca pe Sodoma şi Gomora”[3].

Cap întru toate să aveţi pe Arhiereul locului[4]

Între prevederile de natură jurisdicţională întâlnite în actele analizate, remarcăm următoarele: obligaţia clericilor de a se supune arhiereului locului (care implica numirea şi destituirea de către acesta a stareţilor, în special în cazurile în care observa nereguli la mănăstire, căci, aşa cum se arată în 1742, arhiereii erau datori să cerceteze să nu se facă lucru necuvios la mănăstire; egumenii trebuiau să dea socoteală în faţa lui de buna gestionare a veniturilor mănăstirii); interzicerea clădirii unei mănăstiri sau biserici fără ştirea şi blagoslovenia arhiereului locului, interdicţia preoţilor de a se muta în altă parohie fară ştirea arhiereului. De asemenea, nu se îngăduia preoţilor străini să slujească fără a se cerceta validitatea hirotoniei lor. Se interzicea totodată practica preoţilor munteni de a lua hirotonia de la alţi arhierei, cel mai des de la sud de Dunăre.

Astfel, în 1743, Climent poruncea preoţilor din eparhia sa: „cap întru toate să aveţi pe Arhiereul locului. Şi să nu vă faceţi duhovnici făr de cartea Arhiereului vostru, că vă veţi face călcători de porunca sfântului sobor de la Carthagina şi veţi cădea în păcat de moarte, făcând pagubă nu numai ţie, ci şi celor ce vor vrea să ia dezlegare de păcate de la voi; sunt nedezlegate [...] Nici un preot să nu îndrăznească să lase noriia lui şi să meargă la alta”[5]. Era de asemenea interzisă hirotonia de la Vidin. Interdicţia de a părăsi enoria fără motiv (fără pricină cuvioasă şi carte de mărturiseală de la arhiereul său) o reîntâlnim şi la *Capetele de poruncă* tipărite de Sfântul Antim Ivireanul în 1714[6]. În 1710 acesta publicase în *Învăţătură bisericească*[7], *Pricinile pentru care fieştece preot are voie să slujească în noriia altuia*, arătând că numai în cazuri de nevoie, din lipsa preotului, se poate sluji în altă eparhie.

1 ANIC, Mitropolia Ţării Româneşti, CDXLVII/1. Vezi Oana-Mădălina Popescu, „Poruncile dumnezeieştilor soboare le primim ca şi pe dumnezeieştile Scripturi şi canoanele lor le păzim ca şi Pravila. Hrisovul lui Mihai Racoviţă, domnul Ţării Româneşti, din ianuarie 1742”, în Studii Teologice, 2016, nr. 1, pp. 137-164.

2 Vezi tot textul la C. Erbiceanu, „Enciclica lui Climent, episcop al Râmnicului”, în Biserica Ortodoxă Română, XVIII, 1894-1985, nr. 2, pp. 123-129, reprodusă din Menirea preotului, 2, 15.03.1894.

3 Biblioteca Academiei Române (BAR), Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 110 r.

4 Facultatea de Teologie Ortodoxă Andrei Şaguna din Sibiu, Carte Românească Veche (CRV), I/19.

5 Facultatea de Teologie Ortodoxă Andrei Şaguna din Sibiu, CRV, I/19. Vezi şi Oana-Mădălina Popescu, „Aspecte din activitatea clerului râmnicean în secolul al XVIII-lea: Pastorala episcopului Climent al Râmnicului din 1743”, în *Revista istorică*, XXV, 2014, nr.3-4, pp. 349-384, republicat în Martyria, 2016, nr. 2, pp. 53-73.

6 BAR, CRV 168. Vezi şi Sfântul Antim Ivireanul, *Scrieri*, ed. M. Stanciu, G. Ştrempel, Bucureşti, ed. II, 2016, p. 174

7 Sfântul Antim Ivireanul, *Scrieri*..., p. 137.

În hrisovul din 1742 dat de Mihai Racoviță sub îndrumarea mitropolitului Neofit Cretanul, se preciza: „întâi poruncim toți cliricii, adică Arhimandriți, egumeni, ieromonași, diaconi, monași, preoți, ce se află într-această creștinească țară care ni s-a încredințat nouă de la Dumnezeu, pentru multa a Lui milă, să se supuie, după dumnezeieștile canoane ce s-au zis și după poruncile împărătești și după vechiul obicei al locului, la mitropolitul care va fi după vremi locului și la preasfinția sa să dea egumenii socoteală tuturor mănăstirilor”[8].

Actul acesta face o diferență între mănăstirile închinate și neînchinate, în sensul că primele dădeau socoteala veniturilor la cele de care depindeau și egumenii erau puși și destituiți de aceia, dar cu știrea domnului. În schimb, pentru alte aspecte ei trebuiau să se supună mitropolitului țării, deoarece se aflau în eparhia lui: „acești egumeni dar ai mănăstirilor ce sunt închinate într-alte părți, măcar că am zis cum că la stăpânii lor să-și dea socoteala lor și ei, cu știrea noastră să-i puie și să-i scoață, dar numai să nu să desrușineze pentru aceasta și să nu bage în seamă pe Arhiereul locului, ci la celelalte îndreptări bisericești să se supuie lui la toate și totdeauna, pentru că se află în eparhia lui”[9]. Mănăstirile neînchinate păstrau o legătură mai strânsă cu arhiereul țării, care putea numi și destitui egumenii care nu erau destoinici, căci se cuvenea ca starețul să fie „pravoslavnic, înțelept, procopsit și vrednic econom, ca să poată să chivernisească mănăstirea și să păzească obiceiul călugăresc și când va fi acest fel, să-l puie arhiereul locului egumen”[10]. Arhiereii erau datori să cerceteze mănăstirile și „de vor afla pă chivernisitori sau egumeni că nu sunt destoinici și buni chivernisitori, să aibă volnicie arhiereii să-i scoață și în locul lor să puie pă alți chivernisitori destoinici”[11]. Prin urmare, actul nu punea accent pe nealegerea egumenului de către sobor, ci insista asupra datoriei arhiereului de a veghea asupra bunei rânduieli în mănăstiri, a luării de măsuri pentru îndreptarea neregulilor și destituirea stareților nevrednici.

O prevedere interesantă a actului din 1742 este că, în cazul în care ctitorii unui locaș de cult vor specifica nesupunerea egumenilor față de arhiereul locului, ei nu trebuie ascultați, căci „au orânduit împotriva dumnezeieștilor și sfintelor canoane și pentru că au scris lucruri care nu au nici un temei”[12].

Hrisovul lui Mihai Racoviță relua dispoziția canoanelor mai vechi de a se interzice construirea unei biserici fără știrea și binecuvântarea arhie-

8 ANIC, Mitropolia Țării Românești, CDXLVII/1.

9 ANIC, Mitropolia Țării Românești, CDXLVII/1.

10 ANIC, Mitropolia Țării Românești, CDXLVII/1

11 ANIC, Mitropolia Țării Românești, CDXLVII/1.

12 ANIC, Mitropolia Țării Românești, CDXLVII/1.

reului: „când va vrea cineva să zidească sfântă mănăstire, să n-aibă volnicie să zidească aceasta mai înainte, până nu va chema pe arhiereul locului și acel arhiereu să ridice mâinile la ceriu și cu molitva cea obișnuită, să închine acel loc la Dumnezeu”[13].

…actul insista asupra datoriei arhiereului de a veghea asupra bunei rânduieli în mănăstiri, a luării de măsuri pentru îndreptarea neregulilor și destituirea stareților nevrednici.

În 1781, Filaret al Râmnicului, în enciclica dată în eparhia sa, preciza: „nimeni să nu îndrăznească a face Biserică în Eparhie, fără de voia și blagoslovenia noastră, după porunca Pravilii, ci mai întîi să ni se arate locul și moșia a cui iaste și depărtarea Bisericii câtă iaste una de alta și adunarea creștinilor câtă iaste și așa dându-i-se voie de începere, să se facă și isprăvindu-se, iar să ne înștiințeze”[14].

Prevederile acestea, amintite și de Sfântul Antim Ivireanul în *Învățătură bisericească* (1710), aveau la bază canoanele 4 și 8 ale Sinodului al IV-lea ecumenic de la Calcedon din 451, care specifica că nimeni nu poate ridica biserică fără învoirea episcopului cetății[15].

Același act prevedea ca „niciunul din preoți sau diaconi să nu cuteze a se muta din enoria lui la altă parte, făr de știrea și voia noastră”[16] și interzicea primirea hirotoniei de peste Dunăre: „de au mers unii peste Dunăre de s-au hirotonisit preoți ori diaconi la alți Arhierei străini […] unii ca aceștia deși socotesc că vor lua dar, dar sânt fără de dar și încă și legați după pravilă, că hotărăsc Sfinții Părinți, cum că aceea ca niște călcători de lege, nu sânt primiți de Biserică, fiind făr de voia și blagoslovenia Arhiereului locului”[17]. În același sens, se vor cerceta preoții străini care vor vrea să slujească în țară, dacă au hirotonie validă: „din preoți străini […] pe unii ca aceștia să nu-i îngăduiască nici într-un chip a sluji cele preoțești […]până nu se va cerceta de însine noi, atât de iaste hirotonit cu adevărat, cât și pentru care pricină au fugit de la locul său”[18].

Pastorala din 1731 dată de Inochentie al Râmnicului prevedea ca fiecare preot și diacon să ia carte de hirotonie de la arhiereu, iar preotul carte de duhovnicie de la arhiereul locului[19].

13 ANIC, Mitropolia Țării Românești, CDXLVII/1.

14 C. Erbiceanu, „Enciclica canonică a episcopului de Râmnic Filaret”, în Biserica Ortodoxă Română, XV, 1891, nr. 6–8, pp. 402–647; aici nr. 6, p. 407.

15 I. N. Floca, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note și Comentarii*, Sibiu, 2005, p. 87.

16 C. Erbiceanu, „Enciclica lui Climent, episcop al Râmnicului”…, nr. 7, p 518.

17 C. Erbiceanu, „Enciclica lui Climent, episcop al Râmnicului”…, nr. 8, p. 630.

18 C. Erbiceanu, „Enciclica lui Climent, episcop al Râmnicului”…, nr. 8, p. 627.

19 R. Tempea, Istoria sfintei biserici a Șcheilor Brașovului, București, 1969, p. 138.

Fieștecare să petreacă viață cu curată liniște, cu cinste, cu evlavie, în smerenie[20]

Aspectele de ordin moral ce trebuie respectate atât de preoți cât și de mireni sunt prezente în toate aceste acte normative analizate. Mai explicite sunt în pastoralele episcopului Filaret date protopopilor din Eparhia Râmnicului. Astfel, la 12 august 1783, ierarhul poruncea protopopului din Gorj să meargă în sate și să învețe pe preoți să petreacă „viață cu curată liniște, cu cinste, cu evlavie, în smerenie și cu totul plăcut în sfintele lui Dumnezeu porunci”[21], ca să poată învăța pe norod cele sufletești. La 23 decembrie 1783 amintea că biserica, fiind locaș al lui Dumnezeu, trebuie să nu fie lipsită de niciunele, iar el aflase că „la unele locuri din eparhia noastră sunt bisericile de toate negrijite și dezvelite, de plouă și într-însele, iar altele neîngrădite împrejur și intră dobitoacele în tinda bisericii, altora le lipsesc vase și odăjdii și cele trebuincioase pentru săvârșirea tainelor, altele nu au cărți”[22]. În octombrie 1784, episcopul Filaret se adresa aceluiași protopop să cerceteze dacă sunt cărți de slujbă la bisericile din zona sa, căci aflase că în unele locuri nu sunt.

O pastorală cu un ton mai aspru dădea episcopul Filaret protopopului de Gorj la 17 aprilie 1785, aflând de obiceiuri păgânești săvârșite în zonă, care trebuiau imediat stopate, ca fiind foarte vătămătoare de suflet și putând atrage mânia lui Dumnezeu asupra lor. Arhiereul aflase de superstițiile despre strigoi (pricoli) apărute în zonă (Gorj), catalogate de episcop ca fiind *eresuri ilinești și idolești*[23] și de unele practici de arderea morților și aruncarea lor în ape, „lucru foarte năprasnic și supt grea osândă, atât a bisericii cât și a poliții”[24]. Ierarhul poruncea protopopului „pentru pierderea nălucirilor, să faceți molitvele voastre, o sfeștanie, să stropiți mormânturile și casele acelor bolnavi și a rudeniilor, că aceasta iaste tămăduirea cea adevărată și de Sfânta Biserică poruncită”[25]. Aceste practici și credințe în strigoi apăruseră în urma răspândirii unei boli în zonă, dar erau văzute de ierarh ca posibile din cauza împuținării minții și a neștiinței Scripturii în popor. Oamenii care dau crezare unor astfel de credințe „numai cu numele sunt creștini, iar cu faptele sunt mai răi decât păgânii și care niciodată la biserică nu năzuiesc, ispovedania nu știu ce va să zică, cu Sfânta Precestanie nu se cuminică nici măcar la Paște”[26]. Ierarhul arăta deci că numai la acei oameni care se țineau departe de Biserică și care nu se spovedeau și nu se împărtășeau se răspândise această credință în strigoi.

Mențiuni ale acestei superstiții despre strigoi făcuse Filaret și în enciclica din 1781, când îndemna pe protopopi să-i aducă la cunoștință cazurile de acest fel întâlnite, căci erau grave. Ele puteau fi stopate dacă oamenii urmau o viață creștină, în Biserică, dacă veneau la slujbe, se spovedeau, se împărtășeau și își făceau semnul Sfintei Cruci, căci astfel diavolul nu mai avea putere asupra lor[27]. Pentru celelalte neorânduieli și păcate întâlnite în popor, protopopul trebuia să ia măsuri, dar pentru cazurile grave trebuia să se adreseze ierarhului: „Pricinile de curvii, de preacurvii, de amestecări de sânge, de răpirea fetelor cu deasila și de ce țin de a patra cununie sau posadnice, șezând necununați, să le cercetezi acestea toa-

20 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 243

21 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 214.

22 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 215..

23 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 110 r.

24 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 110 r.

25 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 110 r.

26 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 110 r.

27 C. Erbiceanu, „Enciclica canonică a episcopului de Râmnic Filaret...”, nr. 8, p. 645.

te după orânduiala pravilii şi să le judeci şi să le hotărăşti, iar de pricini mai mari ce se cuvine a fi de noi cercetate, să ni se facă ştire, precum şi de morţii ceia ce zic unii că se fac strigoi”[28].

În 1742, când domnul Mihai Racoviţă sesiza abateri de la morala creştină săvârşite de mireni, stăruia asupra îndreptării oamenilor, poruncind protopopilor să nu accepte incestul, concubinajul, violul şi nunta fără de lege, arătând condamnarea acestora din vechime.

Dispoziţiile Sfântului Antim Ivireanul din 1714 de a interzice preoţilor de a umbla prin cârciumi, de a vinde vin la casa lor, de a se amesteca în lucruri mireneşti, au fost preluate şi de Climent în actul său din 1743, care amintea preoţilor şi următoarele: „sunteţi datori să vă arătaţi cu bun năravv, asemenea sfinţilor, blânzi, înţelepţi, postitori, trăiţi înfrânaţi; să nu fiţi uşuratici, nici grăitori de cuvinte de ruşine, nici nebuni, nici mândri, nici trufaşi, nici mincinoşi, neiubitori de ospeţe, nici lacomi, căzând pe mese; la mese să nu mergi nechemat”[29].

În 1731, episcopul Inochentie poruncea preoţilor să nu fie nebăgători de seamă la cele sfinte, ci să păzească şi să înmulţească talanţii daţi lor de Domnul. Ei erau datori şi să înveţe pe de rost cele şapte sfinte taine, prevedere pe care o putem pune în legătură cu nevoia conştientizării credincioşilor asupra adevărului de credinţă ortodox, în condiţiile intensificării propagandei unirii cu Roma în rândul transilvănenilor, în perioada în care episcopul de Râmnic purta de grijă şi braşovenilor ce nu acceptaseră unirea.

În 1747, episcopul Climent amintea credincioşilor că sunt datori să cinstească sărbătorile şi pe sfinţi cu evlavie, iar nu „precum făceau elinii închinători la idoli, cu jocuri şi cu hore pe la capişte, ci să-i cinstiţi cu slujbele şi cu paza sfintelor biserici şi cu prinoase şi cu prescuri şi lumânări şi colive şi alte faceri de bine la cei lipsiţi, iar nu numai cu şederea şi încetarea lucrului, că aceea, ce fel de sărbătoare este?”[30]

În aceeaşi pastorală din 1747, episcopul Climent se adresa mirenilor şi pentru a-i învăţa să nu mai judece pe preoţi, căci „ei nu s-au născut preoţi, ci mireni[31] şi dacă s-au făcut răi, s-au făcut dar că v-au avut pe voi dascăli răi”[32]. Dincolo de scăpările lor, preoţii sunt „cei ce vă dau blagosloveniile, aceştia sunt cei ce vă sfinţesc, aceştia sunt cei ce vă nasc a doua oară cu baia Sfântului Botez, aceştia vă pecetluiesc cu darul Sfântului Duh, aceştia sparg zapisul păcatelor voastre, aceştia vă împrietenesc cu

28 C. Erbiceanu, „Enciclica canonică a episcopului de Râmnic Filaret…”, nr. 8, p. 645.

29 Facultatea de Teologie Ortodoxă Andrei Şaguna din Sibiu, Carte Românească Veche (CRV), I/19.

30 C. Erbiceanu, „Enciclica lui Climent, episcop al Râmnicului”…, p. 124.

31 C. Erbiceanu, „Enciclica lui Climent, episcop al Râmnicului”…, p. 128.

32 C. Erbiceanu, „Enciclica lui Climent, episcop al Râmnicului”…, p. 128.

Dumnezeu. Aceştia vă fac părtaşi cu Trupul şi Sângele Domnului Hristos. Aceştia sunt cei ce vă folosesc cu rugăciunile lor la bólele voastre, la nevoile voastre, în viaţă, la moarte şi după moarte. Şi nu vedeţi atâta câştig şi bunătăţi ce vă fac, atâtea daruri ce vă împart! Nu vă mai uitaţi cu atâta pizmă şi cu atâta mânie la greşelile lor ce au, ca nişte oameni ce poartă trup şi vieţuiesc în lume"[33].

Căci se pedepsesc ca nişte furi de sfinte[34]

Aspectele cu valoare patrimonială au în vedere averea mănăstirilor şi implică şi grija pentru întocmirea testamentelor şi împărţirea averii clericilor. Ne amintim că încă din 1714 în *Capete de poruncă*, Sfântul Antim Ivireanul arăta importanţa diatelor şi a foilor de zestre, dar care trebuiau făcute „cu frica lui Dumnezeu, fără de nici un vicleşug sau pizmă"[35] şi atunci când omul este conştient (întreg la minte). Prevederile despre diate sunt reluate şi de episcopul Filaret al Râmnicului în 1781, cu aceeaşi grijă pentru dreptate şi pentru asigurarea moştenirii rudelor în primul rând şi numai dacă omul va vrea, atunci să lase o parte şi la episcopie, pentru pomenirea sa.

Prevederile cu valoare patrimonială nu sunt avute în vedere în pastoralele episcopului Climent din 1743 şi 1747 şi nici în enciclica episcopului Filaret din 1781, în schimb ele apar detaliate şi argumentate pe baza hotărârilor canoanelor bisericeşti, în hrisovul din 1742.

Actul din 1742 specifica, în al patrulea punct al său, condiţiile în care călugării puteau lăsa moştenire rudelor şi anume doar atunci când ei avuseseră avere înainte de călugărie, iar nu când agonisiseră bunuri în timpul vieţuirii în mănăstire, căci acestea fuseseră agonisite cu numele mănăstirii. În cazul în care călugării mureau fără urmaşi şi fără diată „toate ale lor să fie ale mitropoliei sau ale episcopiei sau ale mănăstirii lor"[36]. Sunt menţionate în acest context, ca bază legală pentru protejarea bunurilor bisericeşti, hotărârile sinodului local de la Cartagina şi al sinoadelor ecumenice IV şi VII, de la Calcedon şi Niceea[37]. Canonul 32 al sinodului de la Cartagina este reprodus aproape integral în actul din 1742.

Fiindcă Biserica iaste locaş măririi lui Dumnezeu[38]

Sfaturile practice întâlnite în acte sunt în general de natură liturgică, de păstrarea Bisericii curate şi înzestrate cu vase şi cărţi trebuitoare la slujbe.

33 C. Erbiceanu, „Enciclica lui Climent, episcop al Râmnicului"..., p. 128.

34 ANIC, Mitropolia Ţării Româneşti, CDXLVII/1.

35 Sfântul Antim Ivireanul, Scrieri..., p. 175.

36 ANIC, Mitropolia Ţării Româneşti, CDXLVII/1.

37 I. N. Floca, *Canoanele*..., p. 91.

38 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 243 v.

Aproape tot textul pastoralei episcopului Inochentie din 1731 este format din porunci cu valoare practică, liturgică: Sfântul Antimis să aibă moaște, să stea pe Sfântul Prestol, Sf. Potir să nu fie spart, buretele să nu fie soios, să nu se slujească fără lumânare, crucile de pe biserică să nu fie căzute, biserica să aibă gard, ca să nu intre animalele în curte[39].

Câteva mențiuni întâlnim și în pastorala din 1747, în care Climent amintea preoților că sunt datori să țină biserica curată, măturată, fără praf, păianjeni și șoareci sau icoane sparte. În 1781, Filaret relua în mare parte aceste prevederi, poruncind ca preoții să aibă grijă să nu intre animalele în curtea bisericii. Biserica trebuia să aibă cărți de slujbă, vase, antimis, pentru săvârșirea sfintelor slujbe. Se amintea necesitatea existenței cristelniței pentru botez, care trebuia să fie mare și adâncă, ca să fie cufundați copiii, apa acoperindu-i, iar nu doar stropiți. Trebuia de asemenea să existe Sfântul Mir pentru Mirungere, după Botez[40]. Aceste prevederi aveau legătură cu presiunea catolică din zonă.

Grija pentru săvârșirea corectă a Tainelor, după tradiția Ortodoxă, o întâlnim și în pastorala episcopului Filaret din decembrie 1784, prin care arăta protopopului de Gorj că mitropolitul aflase că în unele locuri preoții nu miruiesc copiii după Botez. Poruncea ca protopopul să verifice „să nu lipsească Sfântul Mir de la vreo biserică sau, din nebăgare de seamă și prostimea vreunui preot, să se întâmple undeva a urma acest chip, de a nu mirui copiii la botez”[41], căci acelui preot i se va lua darul preoției, iar protopopul va fi lipsit de cinstea sa, ca un „neharnic al trebilor bisericești”. Cu un an înainte, la 23 decembrie 1783, episcopul Filaret ceruse protopopului de Gorj să meargă din biserică în biserică și să întocmească un catastif cu starea bisericilor, dacă sunt de zid sau lemn, cu hramul lor, odăjdiile, cărțile, vasele avute, pentru ca bisericile să nu fie lipsite de cele necesare cultului[42].

Au început mirenii să judece judecăți bisericești[43]

Hrisovul din 1742, spre deosebire de celelalte acte analizate aici, conține o referire la judecata bisericească, anume că aceasta trebuie făcută după pravilă, de mitropolit sau, local, de protopopii rânduiți, iar nu de mireni: „nimeni din boieri sau din ispravnici sau din căpitani sau din altcineva să nu se amestece la acea bisericească judecată”[44], căci sfintele canoane interzic acest lucru. Și într-adevăr, la sinoadele I, II și IV ecumenic, la sinodul Trulan și la cele locale, se reglementau în acest sens aspecte privind judecata clericilor[45]. Domnul reîntărea aceste hotărâri, căci observase că „au început mirenii să judece judecăți bisericești”[46].

Așezământul pentru Mănăstirea Dintr-un Lemn, emis în 1746 și semnat de ierarhi, se deosebește de celelalte prin faptul că este scris pentru monahii și conține sfaturi de urmat pentru viețuirea în obște: maicile să fie supuse stareței, să nu plece din mănăstire fără știrea și porunca acesteia, să aibă masă comună, să citească și să asculte vieți de sfinți și cazanii. De averea mănăstirii urma să se ocupe unul din preoții slujitori acolo, care va fi obligat să dea socoteală de activitatea sa în fața monahi-

39 R. Tempea, *Istoria sfintei biserici a Șcheilor Brașovului...*, pp. 137–138

40 C. Erbiceanu, „Enciclica lui Climent, episcop al Râmnicului”..., nr. 7, pp. 511-513

41 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 214 v.

42 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 243 r.

43 ANIC, Mitropolia Țării Românești, CDXLVII/1.

44 ANIC, Mitropolia Țării Românești, CDXLVII/1.

45 I. N. Floca, *Canoanele...*, p. 91.

46 ANIC, Mitropolia Țării Românești, CDXLVII/1

ilor[47]. N. I. Şerbănescu, care a analizat acest act, arată posibilitatea ca acesta să fi fost o circulară trimisă tuturor mănăstirilor, iar exemplarul amintit, anume o condică de la Arhivele Naţionale, să fi fost îndreptat pentru Mănăstirea Dintr-un Lemn din judeţul Vâlcea.

Obiceiul cel vechi se cade să se păzească ca o lege[48]

Documentele analizate pun în lumină efortul ierarhilor Ţării Româneşti din veacul al XVIII-lea de a revigora viaţa bisericească, de a o pune în bună rânduială, prin lămurirea unor aspecte de ordin jurisdicţional, moral, patrimonial şi practic, scopul fiind mântuirea creştinilor, prin ferirea lor de păcate şi rătăciri, prin îndemnarea lor de a duce o viaţă curată, în Biserică. Aşa cum am văzut, prevederile actelor normative analizate aici nu sunt inovatoare, ele sunt, de fapt, o reluare a canoanelor sinoadelor ecumenice şi locale, a tradiţiei bisericeşti Ortodoxe şi a scrierilor Sfinţilor Părinţi, care, datorită vremurilor, aşa cum citim în actul din 1742, nu mai erau respectate întru totul.

Prin urmare, documentele nu îşi propun o schimbare a legislaţiei bisericeşti, ci o mai bună respectare a ei în plan practic. Multe din prevederile actelor din veacul al XVIII-lea sunt conţinute şi în *Îndreptarea Legii* din 1652, care avea, de pildă, referiri la interdicţia de a se ridica biserică fără voia ierarhului, interzicerea reluării bunurilor cedate mănăstirilor, interzicerea unor abateri de la morala creştină. Căci şi *Îndreptarea Legii*[49] din 1652, din vremea lui Matei Basarab şi *Pravilniceasca Condică* din 1780, din timpul lui Alexandru Ipsilanti, aveau la bază, într-o măsura mai mare sau mai mică, vechi izvoare juridice bizantine, îndeosebi *Corpus Juris Civilis*[50]. Ne amintim, în acest context, că actele bizantine, nomocanoane, erau un amestec de legislaţie laică şi bisericească, statul bizantin fiind unul creştin, neconcepând o separare a legilor statului de canoanele sinoadelor ecumenice şi ale Sfinţilor Părinţi. Preluarea acestei legislaţii bizantine în spaţiul românesc creştin explică includerea unor prevederi de natură morală în actele oficiale emise de domni. Nu trebuie deci să ne surprindă aceste referiri la scrierile Sfinţilor Părinţi în actele oficiale laice, ele fiind firești de altfel în pastoralele ierarhilor, dar şi actelor laice, conform concepţiei bizantine despre guvernare, preluată în spaţiul românesc şi influentă încă şi în veacul al XVIII-lea.

47 N. I. Şerbănescu, „Un aşezământ monahal din vremea lui Constantin Mavrocordat", în Revista Istorică Română, XVI, III, 1946, pp. 294–297.

48 ANIC, Mitropolia Ţării Româneşti, CDXLVII/1.

49 *Îndreptarea Legii*, Bucureşti, 1962

50 G. Fotino, „Justinian în lumina vechii culturi juridice româneşti", extras din Anuarul Facultăţii de Drept din Bucureşti, II, 1940, nr.2-4, pp. 9-12; Gh. Cronţ, „Influenţa creştinismului asupra dreptului scris", extras din Revista Cursurilor şi Conferinţelor, II, 1937, nr.2-4, pp. 6-9; V. Al. Georgescu, Bizanţul şi instituţiile româneşti până la mijlocul veacului al XVIII-lea, Bucureşti, 1980.

După datoria care avem pentru supușii noștri spre a vieţui creştineşte[51]

Cu toate acestea, activitatea unor ierarhi râvnitori, precum mitropoliții Antim Ivireanul, Neofit Cretanul și episcopii Râmnicului Climent și Filaret, au impulsionat benefic și activitatea unor domni în plan bisericesc, precum emiterea hrisovului din 1742 de Mihai Racoviță și unele prevederi de scutire a preoților și mănăstirilor de dări, din timpul lui Constantin Mavrocordat.[52]

La 8 august 1785, domnul Mihai Suțu scria o carte domnească locuitorilor din Gorj, invocând și un act mai vechi, din 1783, prin care le reamintea importanța unei viețuiri curate, în Biserică, aceasta fiind esențială atât pentru mântuirea creștinilor cât și pentru ferirea lor, pe lumea aceasta, de multe feluri de primejdii, care vin asupra unui norod neevlavios, de la care Dumnezeu își întoarce mila Sa: „datoria unui creștin pravoslavnic iaste a avea credință și evlavie fierbinte spre cele dumnezeiești, a păzi la sfintele besérici zilele de praznic, a păzi sarbătorile de lucru, a se spovedi”[53]. Dacă acestea vor fi păzite, norodul și pământul acesta și dobitoacele și bucatele vor fi păzite de Domnul, iar dacă vor trăi „dobitocește, fără de biserică, fără de evlavie la cele sfinte și fără de fapte creștinești”[54], vor avea de suferit nu numai sufletește, ci și trupește, în viața aceasta. Domnul îi îndemna să observe ei înșiși cum, pentru unele păcate din trecut, avuseseră de suferit în anii anteriori. În text se arată că domnul se sfătuise în aceste privințe cu mitropolitul și cu episcopii și poruncise protopopilor și ispravnicilor să ia măsurile necesare pentru îndreptarea situației, iar abaterile să-i fie aduse la cunoștință. Considerăm că această carte domnească, din august 1785, are legătură cu pastorala episcopului Filaret din aprilie 1785 adresată tot gorjenilor, de a înceta păgânismele și credințele în strigoi. Prin urmare, gravitatea situației, neacceptată de Biserică, dusese la inițierea unor măsuri pentru stoparea ei, în care se implicaseră autoritățile bisericești dar și laice, anume domnul, care era conștient că e dator să asigure o viață creștină poporului peste care guverna: „după datoria care avem pentru supușii noștri spre a vieţui creştineşte...”[55]. Mihai Suțu se temea că va da socoteală în fața Domnului dacă îngăduie ca poporul să păcătuiască: „cu care a voastră rea lenevire ne aduceți pe domnia mea la multă grijă și zdrobire a inimii, ca pe unii ce sunt în mare păcat și avem cu greu a ne da seama pentru cei leneși și proști ce ni s-au încredințat supt a

51 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 241 v.

52 Așezământul lui Constantin Mavrocordat, publicat în 1740, scutea preoții și mănăstirile de dări. Vezi Condica lui Constantin Mavrocordat, ed. C. Istrati, vol. III, Iași, 2008, p. 522 și D. Danielescu, E. Roman, Izvoare privitoare la istoria monahismului românesc sec. XVI-XXI, Iași, 2011, p. 44.

53 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 241 v.

54 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 241 v.

55 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 241 v.

noastră oblăduire, când îi vom lăsa să petreacă dobitoceşte”[56].

Deşi ca formă unele acte par a fi influenţate de măsurile luate de austrieci în Oltenia, ele fiind emise în perioada imediat următoare realipirii Olteniei la Muntenia, în 1739, în vremea lui Constantin Mavrocordat, totuşi actele ierarhilor şi domnilor munteni au ca ţintă mântuirea creştinilor, iar nu doar o evaluare a bunurilor bisericeşti, în scop fiscal[57].

Unele măsuri au fost luate pe baza observării unor nereguli în viaţa bisericească. De exemplu, prevederile de natură jurisdicţională din hrisovul din 1742 referitoare la ascultarea de episcopul locului pot fi puse în legătură cu anumite abuzuri săvârşite de mănăstirile închinate, care dezvoltau o legătură mai puternică cu exteriorul decât cu arhiereul ţării. Pastoralele episcopului Filaret de a cerceta existenţa cărţilor de cult în eparhia sa sunt date după constatarea inexistenţei lor, iar pastorala contra superstiţiei în strigoi vine imediat după observarea unor practici păgâne în zonă.

Aşadar, nu sunt aduse în discuţie elemente noi, ci reamintită legislaţia bisericească, în contextul neaplicării sau nerespectării ei, în anumite momente.

Unele porunci din pastorale au în vedere eliminarea din viaţa locuitorilor Ţării Româneşti a unor influenţe sau practici străine de învăţătura Ortodoxă. De pildă, episcopul Filaret stăruia asupra necesităţii existenţei unei cristelniţe mari, pentru a permite afundarea la Botez, nu doar stropirea şi amintea importanţa Mirungerii imediat după Botez, acţiuni ce puteau fi influenţate de practici catolice.

Actele prezentate aici pot fi completate cu cele emise de mitropolitul Neofit Cretanul, pentru stoparea unor practici păgâne, pentru pedepsirea (mergând până la caterisire) a unor abateri ale preoţilor, precum şi cu unele prevederi ale domnului Mihai Racoviţă, de interzicere a tipăririi cărţilor religioase fără blagoslovenia arhiereului şi cu emiterea, de Constantin Mavrocordat, a hrisovului pentru reglementarea regimului tipăririi cărţilor de cult.[58] Neofit Cretanul învăţa pe creştini şi prin viu grai, aşa cum a făcut cu ocazia vizitelor pastorale din ţară, în 1746-1747[59]. Considerăm că tot el l-a influenţat pe Constantin Mavrocordat în măsurile de natură bisericească, s-a implicat şi în desfiinţarea rumâniei şi a avut un rol însemnat în emiterea hrisovului din 1742 a lui Mihai Racoviţă. Căci, buna cunoaştere a canoanelor sinoadelor ecumenice şi locale, a scrierilor Sfinţilor Părinţi şi a legislaţiei bisericeşti, de către autorul (sau cel ce a influenţat profund textul) hrisovului din 1742 trimite mai degrabă la un cleric decât la un mirean şi considerăm că acesta a fost Neofit Cretanul.

Pe baza celor arătate, considerăm că activitatea ierarhului Neofit Cretanul merită a fi cercetată în continuare, aşa cum sublinia Arhim. Policarp Chiţulescu: „în ciuda realizărilor sale, personalitatea mitropolitului Neofit Cretanul – care, deşi grec, a iubit mult poporul român – nu a fost îndeajuns evidenţiată”[60].

Bogata activitate pastorală a ierarhilor munteni din veacul al XVIII-lea (care a implicat şi

56 BAR, Manuscrise-Carte rară, Ms. rom. 2100, f. 241 v.

57 Ş. Papacostea, Oltenia sub stăpânire austriacă (1718-1739), Bucureşti, 1998, pp. 294-295 aminteşte de formularele austriece pentru o bună gestionare a veniturilor, care au influenţat măsurile luate de Constantin Mavrocordat.

58 M. Ţipău, „Mitropolitul Ungrovlahiei Neofit I Cretanul”, în Şerban Cantacuzino, Antim Ivireanul şi Neofit Cretanul, promotori ai limbii române în cult, Bucureşti, 2013, p. 245; T. Simedrea, „Tiparul bucureştean de carte bisericească în anii 1740-1750”, în Biserica Ortodoxă Română, 1965, nr. 9-10, pp. 862-863.

59 Vezi Neofit Cretanul, Jurnal de călătorie, ed. N. Şofelea, Bucureşti, 2013.

60 P. Chiţulescu, „Un mare iubitor al cărţii, mitropolitul Neofit Cretanul”, în Ziarul Lumina, 12 ianuarie 2011.

influența lor asupra decretelor unor domni) completează seria măsurilor legislative din Țara Românească a acelei vremi. Însă, spre deosebire de reformele din plan social, economic, fiscal, luate de unii domni fanarioți, în special de Constantin Mavrocordat și Alexandru Ipsilanti, actele normative cu caracter bisericesc nu aduceau noutăți sau înnoiri profunde, ci restabileau autenticitatea și valabilitatea hotărârilor legislative bisericești anterioare, pe baza sinoadelor ecumenice, a scrierilor Sfinților Părinți și a tradiției Ortodoxe. Dincolo de prevederile punctuale, scopul final al actelor normative analizate aici era mântuirea creștinilor, posibilă prin trăirea unei vieți curate, în Biserică.

Asistăm așadar în secolul al XVIII-lea la întrepătrunderea și coexistența înnoirilor și a modernizărilor (vizibile în plan instituțional, social, economic, fiscal și judecătoresc) și a tradiției creștine autentice Ortodoxe (în măsurile luate în plan bisericesc), acest amestec de nou și vechi fiind o caracteristică pe care o surprindem în societatea din Țara Românească a acelei perioade.

Anexa 1

„† Milostiu Bojiu, Io Mihai Racoviță voevoda i gospodin Zemle Ungrovlahiscoe. Davat gospodstvo mi sie povelenie gospodstva mi[61].

Acel bun credincios și pururea pomenit Justinian împărat zice la 123 neara[62] cum că, dacă ne silim să să păzească pravila politicească, a căreia stăpânire Dumnezeu, pentru a Lui multă iubire de oameni, ne-au încredințat spre paza și folosul supușilor noștri, cât mai multă osârdie avem datorie să punem pentru paza sfintelor canoane și a dumnezeeștii pravile, care s-au orânduit de la Sfinții Părinți pentru mântuirea sufletelor noastre; căci cei ce păzesc sfintele canoane să învrednicesc să aibă și pe Dumnezeu ajutor, iar cei ce le calcă, ei înșiși pun pe dânșii la blestem.

Așijderea tot acesta zice și la 131 neara poruncim sfintele bisericești canoane care s-au făcut au s-au adevărat de sfintele soboare, să fie tocma ca pravila, căci poruncile sfintelor soboare le primim ca și pe dumnezeieștile Scripturi și canoanele lor le păzim ca și pravila. Acestea dar socotindu-le și domnia mea și încă fiind și încredințat cum că, cât se păzesc canoanele Sfinților Părinți neclintite, prin rugăciunile lor va fi Dumnezeu ajutor nouă și neamului nostru și acești creștinești țări, care ni s-au încredințat. Cu poruncă am rânduit (unile bisericești pronomii[63], adecă obiceiuri, care den multa vreme și den răzmiriție și împerecherile care au fost nu știu cum au ajuns aproape de mare strămutare), ca să să facă acest hrisov și să-și ia iarăși biserica pronomiile acelea ce le-au avut, după dumnezeieștile și sfintele canoane și după poruncile pururea pomeniților împărați și după obiceiul cel vechi al țării acesteia. Pentru că zice și pravila cum obiceiul cel vechi să cade să să păzească ca o lege, numai pentru ca să se cunoască la fieștecare atât dumnezeieștile canoane cât și poruncile împărătești care cu poruncă orânduiesc pentru aceste pronomii ale bisericii.

Iată că punem într-acest hrisov și unele dintr-însele. Ci, dar, așa poruncește canonul al patrulea al soborului de la Halchidon, zicând cu cale: s-au părut la acel sfânt sobor să fie supuși la arhierei toți călugări<i> ce sunt în fieștecare oraș. Și cel ce va călca această a noastră hotărâre, cu poruncă am rânduit,

61 „Io Mihai Racoviță, din mila lui Dumnezeu voievod și domn al Țării Ungrovlahiei. Dă domnia mea această poruncă a domniei mele". Text în limba slavonă.

62 Dicționarul Limbii Române (DLR), t. X, București, 2010, p. 169: neara-supliment la o lege, colecție de astfel de legi.

63 DLR, t. XII, p. 1613: pronomion-privilegiu.

unul ca acela să fie afurisit, pentru ca să nu să necinstească numele lui Dumnezeu. Şi iar mai jos zice: Arhiereul locului să poarte grija şi să caute de mănăstire, dupre cum să cade. Aşijderea şi canonul al optulea tot acestui sfânt sobor aşa porunceşte: cliricii, adecă egumenii şi purtătorii de grijă ai mănăstirilor şi ai spitalurilor[64] să fie supt stăpânirea Arhiereului lor, după învăţătura Sfinţilor Părinţi şi să nu iasă den porunca lor cea după pravilă. Iar cei ce vor îndrăzni să strice această hotărâre, de vor fi bisericeşti, să să pedepsească bisericeşte, iar de vor fi monaşi sau mirean, să să afurisească, Balsamon, la tâlcuirea acestui canon, zice: Poate că zicea oarecare, cum numai cliricii mitropoliei a fieştecăruia loc să să supuie la Arhiereul locului, iar călugării şi cliricii ce sunt la spitale sau şi cei ce sunt la mănăstiri, adecă egumenii, să nu să supuie Arhiereului, măcar de vor fi şi în eparhia lui, ci să să supuie ctitorilor mănăstirilor şi spitalurilor. Ci dar, pă acest făr de pravilă şi făr de cale al lor cuvânt stricându-l Sfinţii Părinţi, cu poruncă au hotărât: toţi aceşti egumeni şi călugări să fie supt stăpânirea arhiereului locului, după cum a dat învăţătură Sfinţii Părinţi din început, pentru această pricină, iar cei ce vor îndrăzni să strice aceasta, adecă cei ce vor să nu se supuie, aceşti egumeni şi călugări la arhiereul lor, de vor fi clirici, adecă egumeni sau ieromonaşi sau preoţi sau ierodiaconi să se pedepsească bisericeşte de arhiereu, după cum i să va părea cu cale, iar de vor fi monaşi sau mireni, să fie afurisiţi. Acei dar egumeni, au călugări care zic acum să nu să supuie patriarhului au arhiereului locului, pentru că sunt de la mănăstire slobodă au de la biserică slobodă, aducând la mijloc şi nişte învăţături ce au făcut ctitorii ce vor răspunde la aceste înfricoşate afurisănii ale Sfinţilor Părinţi, cu adevăr nimica nu pot să răspunză, pentru că, măcar şi de va rândui în diata lui sau în cartea de închinăciune ce de la mănăstire, ctitorul mănăstirii sau al bisericii cum egumenii sau călugării acelor mănăstiri să nu să supuie la Arhiereul locului, nimeni nu-l va asculta, pentru că au orânduit împotriva dumnezeieştilor şi sfintelor canoane şi pentru că au scris lucruri care nu au nici un temeiu. Şi Zonara, la tâlcuirea acestui canon, grăiaşte: Dumnezeieştile canoane poruncesc să să supuie la arhierei toţi cliricii şi monaşii ce sunt la biserici şi la oraşe şi la mahalale<le> acestor oraşe. Pentru aceasta şi acest canon porunceşte să să supuie aceşti clirici la arhiereul locului. Aşijderea încă şi cliricii mănăstirilor (şi cu numele cliricilor au numit şi pe ieromonaşi şi egumeni ce sunt la mănăstiri, căci dumnezeieştii părinţi aşa obicinuiesc să numească şi pă ieromonaşi şi egumeni clirici), aceşti dar toţi clirici, adecă ieromonaşi, egumeni şi toţi monaşii porunceşte canonul acesta să să supuie la Arhiereu şi să nu să desruşineze şi să fugă de la stăpânirea

64 *spitarurilor* în text.

aceluia şi pă cei ce vor călca acest canon, de vor fi clirici, adecă egumeni au ieromonaşi, au preoţi au diaconi, să-i pedepsească Arhiereul, după cum i să va părea cu cale, iar de vor fi monaşi sau miren<i>, cu poruncă au orânduit canonul, să fie afurisiţi. Şi cum zicând canonul pentru clirici au pomenit şi mireni, mi se pare, zice tâlcuitorul, gândul Sfinţilor Părinţi, acest fel să fie: Sfinţii Părinţi au socotit cum că cliricii, den puterea lor, să nu îndrăznească să să derușineze, să nu bage în seamă şi să iasă de supt stăpânirea arhiereului. Dar poate că cliricii, nădăjduind la niscareva miréni care au putere, iau îndrăznirea din puterea acelora şi să să dezrușinează împotriva arhiereului. Pă aceşti dar mireni, care să fac pricinuitori la aceasta, îi afurisesc Sfinţii Părinţi.

Canonul cel dintâiu al soborului de la Ţarigrad ce să chiamă întâiu şi al doilea, care s-au făcut la biserica Sfinţilor Apostoli, Arestin, la tâlcuirea acestui canon, zice: să n-aibă volnicie nimeni să zidească mănăstire, făr de ştirea Arhiereului, iar când ştie arhiereul şi va da, după obiceiu, blagoslovenie, să să zidească mănăstire. Şi după ce să va zidi, să să facă condică şi să să scrie înlăuntru, toate ale mănăstirii, mişcătoare şi nemişcătoare şi această condică să stea la mitropolie şi făr de ştirea arhiereului, să n-aibă volnicie ctitorul, au să să facă însuşi el egumen, au să facă pe altul egumen. Neara a lui Justinian 123 zice: Aceia dar să cade să zicem mai înainte de celelalte, cum că, totdeauna, şi în tot locul împărăţi<e>i mele, când va <vrea> cineva să zidească sfânta mănăstire, să n-aibă volnicie să zidească aceasta mai înainte, până nu va chema pe arhiereul locului şi acel arhiereu să rădice mâinile la ceriu şi cu molitva cea obişnuită, să închine acel loc la Dumnezeu, puind într-acel loc şi semnul mântuirii noastre (zicem pă preacinstita şi închinătoarea cruce) şi aşa să înceapă ctitorul zidirea mănăstirii, puind în temelii ca acesta, foarte bun şi de folos şi acesta dar să fie începătura zidirii sfintelor mănăstiri. Lângă aceasta poruncim egumenul sau arhimandritul fieştecăriia mănăstiri să să facă nu cu făţărie, dar să fie pravoslavnic, înţelept, procopsit şi vrednic iconom, ca să poată să chivernisească mănăstirea şi să păzească obiceiul călugăresc şi când va fi acest fel, să-l puie arhiereul locului egumen. Şi acestea toate câte am hotărât pentru mănăstirile bărbăteşti, poruncim să să ţie şi la mănăstirile femeieşti. Şi iar, întru alt loc, tot la această neara porunceşte însuşi aceasta: Poruncim chivernisitorii şi purtătorii de grijă şi egumenii sfintelor mănăstiri şi spitalurilor şi toţi ceilalţi clirici care au dregătorii bisericeşti, să aibă a răspunde la arhiereu pentru aceasta şi să dea la el socoteala chivernisirii ce fac mănăstirilor care sunt asupra-le şi 131 neara tot a acestuia, zice: Şi de va rândui cel ce face diată pă cei ce să cade să fie purtător de grije la spitalele care zideşte, au pă igumenii la mănăstirile care face, au de va da această volnicie şi la însuşi clironomi, poruncim în tot chipul pă clironom să săvârşească cele care au orânduit mortul, cercetând şi având în grijă pentru toate acestea, preasfinţiţii arhierei ai locurilor, de să face această chivernisire bună şi, de vor afla pă chivernisitori sau egumeni că nu sunt destoinici şi buni chivernisitori, să aibă volnicie arhiereii să-i scoată şi în locul lor să puie pe alţi chivernisitori destoinici.

Şi […][65] a cărţii dintâiu a condicii, dupre cum zice Fotie la al treilea cap., la 12 mijloc la nomocanonului lui: Arhiere<i>, cercetează pă egumeni şi egumenii pe monaşi ce sunt la mănăstirile lor. Neara 133 a lui Justinian: Arhiereul fieştecăruia loc să aibă în grije pen-

65 Ilizibil.

tru aceasta (adecă ca să nu să facă în mănăstiri lucru necuvios) sau patriarh este sau mitropolit și să trimiță oameni ai lor să cerceteze acestea și să păzească să nu lase să să facă vreun lucru necuvios la mănăstiri. Iar de să va face vreun lucru ca acesta, cum mai curând să-l îndrepteze și nu iaste cu mirare dacă dau această volnicie împărații cei vechi ai creștinilor la arhierei<i> credinței noastre; căci, ca niște creștini era<u> supuși și ei la dumnezeiești le canoane ale Sfinților Părinți. Ci cu mirare dar iaste că și preaputernicii împărați ai împărăției otomanilor la care suntem supuși mai tot această volnicie dau la arhierei<i> credinței noastre, pentru ca să să chivernisească raiaoa după legea lor. Pentru aceasta, iată că punem într-acest hrisov al nostru și unile din împărătescul berat care au obiceiul de dau la arhierei<i> care să fac acum. Poruncim, când vreunul din episcopi sau din egumeni sau din monașii eparhiei mitropolitului va greși, acest numit mitropolit să-l pedepsească și să nu-l oprească nimeni și întru alt loc, tot întru acest berat zice: viile și grădinile și metohurile și morile și moșiile ce sunt ale bisericilor și ale mănăstirilor și alte lucruri asemenea și dobitoacele ce sunt date danii mănăstirilor, după cum le-au stăpânit cei mai înaintea lui mitropoliți, să le stăpânească și el și de către nimeni să n-aibă opreală și nici supărare și într-alt loc, tot la acest berat, poruncește așa: Și când va caterisi episcop acest mitropolit și egumen și preoți și dregătoria lor va da altora, de către nimeni să n-aibă opreală. Și într-alt loc, tot într-acest berat, zice: Și când se va întâmpla să să închiză episcopul sau preotul sau călugăr sau călugăriță cu volnicia judecății acestui numit mitropolit, să-i închiză și pă călugării care n-au biserici și umblă dintr-un loc într-altul și să fac pricinuitori turburării; acest mitropolit să-i pedepsească și să-i oprească și, când ia socoteala egumenilor și ispravnicilor ai bisericilor, acest mitropolit să n-aibă supărare de către nimeni. Lângă acestea, căci am văzut cum au ajuns și judecățile bisericești la nestatornicie de întâmplările vremii și au început mirenii să judece judecăți bisericești și să cază la afuriseniile părinților, neștiind, am socotit cum că să cade să îndreptăm și aceasta. Ci pentru aceasta, spre mai multă adeverință, iată că punem și într-acest hrisov niște canoane ale Sfinților Părinți și porunci împărătești pentru această pricină: al 9-lea canon al soborului de la Halchidon, Aristin, la tâlcuirea acestui canon, zice: cliricii (și cu numele cliricilor să coprind și egumenii și ieromonașii și preoții și diaconii și monașii și călugărițele), când au judecată bisericească și lasă judecata arhiereului și merg la judecăți mirenești, să să pedepsească după cum scriu sfintele canoane. Și cliricul, când are judecată cu episcopul, să meargă la mitropolit și episcopul când are judecată cu mitropolitul, să meargă la patriarh. Și neara [...][66] a lui Justi<n>ian zice: De

66 Ilizibil.

va fi judecată bisericească, boierii politicești să nu să amestece la acea cercetare, ci arhiereii, după sfintele canoane, să o savârșească. Lângă acestea, pentru căci au venit la urechile noastre cum că, neavând volnicie protopopii să cerceteze și să pedepsească după vechiul obiceiu al locului, pe cei ce fac amestecături de sânge și pe cei ce hrăpesc fete și fac multe fărădelege și pă cei ce țiu țiitori prin casele lor, să făcea multă fărădelege ca acestea, cu poruncă am orânduit să să îndrepteze și aceasta și iată că punem și niște prăvili pentru această pricină.

Armenopulos, la cartea 6, titlu al patrulea [...][67] Cei ce fac amestecături de sânge, adecă cei ce să află cu vreo rudenie a lor, să li se taie nasul și să să bată și să să despartă unul de altul. Tot acest Armenopulos la a patra carte, la titlul 6 [...][68] zice: Cel ce va hrăpi vreo fată sau văduvă, de va fi fost și logodnica lui, nu poate să o ia de muiere, măcar de va vrea și tatăl ei și să iartă și greșala lor, ci să-l pedepsească pe el, împreună cu cei ce i-au fost ajutor. Și mai jos, tot la acel loc zice: Cela ce va face nuntă fărădelege, de va avea dregătorie să o piarză și toate ale lui să să facă domnești și să-l siurghiunească, iar de va fi vreun om prost și nu va avea dregătorie, încă să să și bată și copiii ce se vor naște dintr-aceste împreunări fară de lege, să nu clironomisească nimic de la părinții lor.

[...][69] zice: Cel ce va ține două muieri, adecă una cu cununie și alta țiitoare, să să bată și să să gonească țiitoarea lui dimpreună cu copiii ei din casa aceia. Și cel ce ține numai țiitoare, au să să cunune cu dânsa, de va vrea, au să o gonească, iar de nu va vrea să o gonească, să să pedepsească și să piarză și dregătoria lui, de va avea și pă țiitoarea aceia să o surghiunească departe de el. Lângă acestea, pentru că am înțeles că unii din călugări și ieromonași mai-nainte, până nu să călugăresc sunt foarte săraci, apoi, după ce să călugăresc intră în mănăstiri și să fac au egumeni au dieci au iau altă dregătorie mănăstirească și cu aceasta câștigă cu numele mănăstirii lucruri mișcătoare au nemișcătoare; apoi, la moartea lor le lasă rudeniilor sau copiilor și cu aceasta să păgubesc mănăstirile și intră și ei în păcat; pentru aceasta am orânduit să să îndrepteze și aceasta. Și dar, spre mai multă dobândă, iată că punem într-acest hrisov și această pricină canoane ale Sfinților Părinți și porunci împărătești: Canon 35 al Soborului de la Cartagina: epitropii, egumenii, ieromonașii, diaconii și monașii, care până nu să călugăresc au fost prea săraci, dacă pe urmă s-au procopsit și au câștigat lucruri mișcătoare au nemișcătoare, cu numele bisericii sau al mănăstirilor, să le lase la biserica aceia sau la mănăstirea lor, au al căruia nume le-au și câștigat, pentru căci să pedepsesc ca niște furi de sfinte. Iar de vor câștiga ceva din clironomia rudelor, au de le va dărui cineva ceva pentru dânșii, iar nu pentru mănăstire, au datorie, o parte dintr-acele să lase danie și la mănăstire, cât li se va părea cu cale și celelalte să le dea unde le va fi voia. Iar după ce va da danie cinevași ce-i va fi voia la mănăstirea lui, pă urmă să va căi și va căuta să ia înapoi acea danie, să să catherisească. Neara 131 a lui Justinian zice: oprim pe Arhierei să nu dea la rudele lor sau la alte obraze, ce fel vor fi, acele lucruri mișcătoare și nemișcătoare care au câștigat după ce au luat acea eparhie, ci să le cheltuiască la milostenii și alte lucruri cuvioase și cele ce vor prisosi după moartea lor să rămâie la Mitropolie sau la Episcopia fieștecăruia. Dar au volnicie să dea unde le va fi voia cele ce au avut până să nu ia acea eparhie. Și câte, să va întâmpla să

67 Ilizibil.

68 Ilizibil.

69 Ilizibil.

câştige din cliromania rudeniilor, acestea asemenea să să ştie şi la ceilalţi chivernisitori ai mănăstirilor, adecă arhimandriţi, egumeni şi alţi, dar de va muri vreun arhiereu sau egumen sau ieromonah sau ierodiacon sau călugăr sau călugăriţă făr de diată şi făr de clironomi adevăraţi, toată a lui avuţie să să dea la mănăstirea lui. Şi Armenopolulos, la titlos 4 la cartea 5, grăieşte: Măcar bărbat, măcar muiere, de va avea viaţă călugărească şi va intra în mănăstire şi nu va face diată pentru tot ale lui <de> mai-nainte până să nu se călugărească, din ceasul acela ce se va călugări, toate ale lui să să facă ale mănăstirii, dacă nu va avea copii. Iar de vor avea copii[70], are volnicie şi după ce să va călugări să-şi facă diată şi să lase ale lui copiilor, iar nu toate şi să-şi oprească şi el o parte, ca a unui copil şi are datorie să o dea la mănăstirea lui; iar de va muri făr de diată, atunci copii<i> lui să împărţească tot al lui, cât va fi şi să dea şi mănăstirii o parte, cât ca un copil. La aceste dar sfinte canoane şi porunci împărăteşti şi vechiul obiceiu al locului, căutând şi domnia mea, poruncim şi cu poruncă hotărâm acelea ce vor scrie mai în jos şi cel ce le va păzi va avea pe Dumnezeu într-ajutor şi rugile sfintelor soboare. Iar cel ce le va călca, va avea pre Dumnezeu împotrivnic şi blestemurile Sfinţilor Părinţi şi va lua, şi pedeapsă după pravilă, ca un fur de sfinte şi călcător dumnezeieştilor canoane şi poruncilor împărăteşti.

1 – întâiu poruncim toţi cliricii, adecă Arhimandriţi, egumeni, ieromonaşi, diaconi, monaşi şi preoţi, ce să află într-această creştinească ţară, care ni s-au încredinţat nouă de Dumnezeu, pentru multa a Lui milă, să se supuie, după dumnezeieştile canoane ce s-au zis şi după poruncile împărăteşti şi vechiul obiceiu al locului, la mitropolitul care va fi după vremi al locului. Şi la preasfinţia sa să dea egumenii socoteală tuturor mănăstirilor ce sunt ale ţării şi nu sunt închinate într-alte ţări. Iar egumenii mănăstirilor ce se află aici în ţară şi sunt închinate într-alte părţi, să dea socoteală mănăstirilor lor, la stăpânii locurilor acelora unde sunt închinate şi ei să-i puie să-şi scoaţă, cu ştirea domniei mele. Aceşti egumeni dar ai mănăstirilor ce sunt închinate[71] într-alte părţi, măcar că am zis, cum că la stăpânii lor să-şi dea socoteala lor şi ei cu ştirea noastră să-i puie şi să-i scoaţă, dar numai să nu să desrușineze pentru aceasta şi să nu bage în seamă pe Arhiereul locului, ci la celelalte îndreptări bisericeşti să se supue lui, la toate şi totdeauna, pentru că se află în eparhia lui. Iar pă egumenii mănăstirilor ce nu sunt închinate într-alte părţi, dupre cum am zis, dăm volnicie mitropolitului locului care va fi după vremi, să-i puie şi să-i scoaţă, făcând ştire mai-nainte domniei mele. Şi când să va întâmpla să să facă vreun lucru făr de cale la vreun obraz bisericesc, au la vreo mă-

70 *Iar de vor avea copiii* suprascris.

71 Suprascris.

năstire, atât din cele ce sunt ale țării, cât și din cele ce sunt într-alte părți închinate, Arhiereul locului să aibă volnicie să cerceteze și după pravilă să facă îndreptare, altminteri să nu să amestece. Iar pă egumenii schiturilor ce sunt închinate la episcopii și sunt ale lor, episcopii să-i puie și să-i scoață și să le ia socoteală și să stăpânească.

2 – poruncim când este vreo judecată bisericească, au aici, au afară la țară, mitropolitul să o judece după pravilă, au protopopii ce are orânduiți afară în județe după cum au fost vechiul obiceiu al țării, când este în eparhia mitropolitului. Iar de va fi în eparhiile episcopilor, episcopii au protopopii ce au fost orânduiți prin județe să judece acea judecată, după pravilă. Și nimeni din boieri sau din ispravnici sau din căpitani sau din alt cinevași să nu se amestece la acea bisericească judecată, căci lângă blestemele Sfinților Părinți ce va avea, ca un călcător canoanelor, să va pedepsi foarte rău și de către domnia mea, ca un călcător pravilelor împărătești și poruncii domniei mele.

3 – dăm volnicie mitropolitului țării, așijderea și episcopilor în eparhiile lor și protopopilor ce sunt orânduiți în județe, să cerceteze cu amănuntul pentru amestecăturile de sânge care să fac și pentru răpirile fetelor și pentru nuntele cele fără de lege și pentru cei ce țin țiitori și pentru alte fapte necuvioase. Și protopopii, după ce vor cerceta și vor afla vreun păcat ca acela ce s-au numit mai sus, să facă de știre fieștecare Arhiereului lui: protopopii Mitropoliei mitropolitului și protopopii episcopiilor, episcopilor și de vor putea Arhiereii să îndrepteze acel păcat și să dea canonul ce să cade la acel obraz care au păcătuit, după dumnezeeștile și sfintele canoane duhovnicești și să va lăsa și să va părăsi și acel obraz de păcatul acesta, foarte bine, iar de nu va asculta pă arhierei și nu va primi canonul ce-i vor da și nu vor face părăsire de acel păcat, poruncim arhierei<lor> să facă în știre la domnia mea și atuncea să să pedepsească după pravilă acei ce au păcătuit și nu s-au îndreptat. Încă poruncim preasfinți<ților> arhierei să aibă mare grijă și să dea poruncă la protopopii lor și protopopii la ceilalți preoți ca să îndemneze pe poporanii lor, ori rumâni, ori țigani să să ispovedească și după ce să vor ispovedi și își vor face și canonul ce li se va da de la duhovnicii lor, să să cumineze cu Sfintele Taine cât mai puțin de trei ori într-un an: o dată la Sfânta Înviere a Domnului nostru Iisus Hristos, adecă la Paști, a doua oară la Adormirea Maicii Precistei, adecă la Sânta Măria Mare, a treia oară la Nașterea Domnului nostru Iisus Hristos, adecă la Crăciun.

Iarăși mai poruncim și dăm voie protopopilor să cerceteze pentru ceia ce vor fi vrăjitori sau vrăjitoare și când vor găsi pe vreunul, ori parte bărbătească sau femeiască, să dea învățătură ca să părăsească de acea faptă afară de lege. Și de să va îndrepta și să va părăsi, foarte bine, iar de nu va vrea

să lipsească dintr-acea prilistire[72] diavolească, pentru unul ca acela, să dea ştire protopopii la arhierei lor şi de nu va asculta acel vrăjitor sau acea vrăjitoare şi de învăţătura arhiereilor ca să îndrepteze duhovniceşte, arhierei<i> să facă în ştire domniei mele ca să pedepsească după sfânta pravilă.

4 – poruncim – care mitropolit sau episcop sau arhimandrit au egumen au ieromonah sau ierodiacon au monah au călugăriţe, mainainte până a nu-şi lua eparhia au până a nu se călugări au a lua egumeniile este prea sărac şi după ce arhiereul ia eparhie, au egumenul egumenie şi câştigă cu numele eparhiei sau mănăstirii lui, au din bucatele eparhiei lui sau dintr-ale mănăstirii lui, lucruri mişcătoare şi nemişcătoare, după ce va muri, toate să fie ale mitropoliei au episcopiei sau ale mănăstirii fieştecăruia şi niciunul din rude să nu poată să ia nimic dintr-acelea. Iar de au câştigat ceva din clironomia rudelor lui, au i-au dăruit cineva ceva pentru numele lui, dar nu pentru numele mitropoliei lui sau episcopiei, sau mănăstirii lui, să aibă volnicie să le dea unde îi va fi voia, lăsând înainte cu datorie la mitropolia sau episcopia lui sau la mănăstirea lui fieştecare ce să va îndura, iar pre urmă, de se va căi şi va lua înapoi acea danie, să n-aibă volnicie, ci încă să să şi pedepsească după canoanele Sfinţilor Părinţi, iar de va muri vreun mitropolit sau episcop sau egumen sau ieromonah sau ierodiacon[73] sau călugăr sau călugăriţă fără de diată şi făr de clironomi, cu cale, toată avuţia lui să fie a mitropoliei sau a episcopiei sau a mănăstirii lui şi acestea pentru cei ce nu s-au însurat niciodată, iar pentru arhierei sau egumeni sau călugăriţe sau călugări care au fost mai-nainte însuraţi şi pe urmă s-au călugărit, au ajuns arhierei şi n-au făcut nici o diată mai-nainte până să nu să călugărească au să să facă arhierei, într-acestea ce s-au călugărit au s-au făcut arhierei, toate ale lor să fie ale mitropoliei sau ale episcopiei sau ale mănăstirii lor, de nu vor avea copii; iar de vor avea copii, să facă diată şi după ce se vor călugări au să vor face arhierei şi să lase copiilor lor ale lor (adecă cât au avut mai înainte până să nu să călugărească au să să facă arhierei, căci ce va fi câştigat după ce s-au călugărit au s-au făcut arhierei, cu numele eparhii lor sau mănăstirii toate sunt sau ale episcopiei lor sau ale mănăstirii, dar nu toate, ci să oprească şi o parte, ca un copil al lor, să aibă datorie să o dea mitropoliei sau episcopilor sau mănăstirilor. Iar de vor muri făr de dieţi, atuncea copiii lor împarţă toate ale lor, mult, puţin (adecă cât au avut până să nu să călugărească au să să facă arhierei) şi să aibă datorie să dea şi mănăstirii o parte, cât va lua unul dintre ei.

Acestea porunceşte domnia mea, după dumnezeieştile canoane ale Sfinţilor Părinţi şi după poruncile împărăteşti şi după vechiul obiceiu al locului şi aşa să să facă negreşit.

Şi s-au întărit hrisovul acesta cu tot soborul bisericesc împreună şi cu preasfinţitul mitropolitul ţării, Kir Neofit: şi cu doi, de Dumnezeu iubitori episcopi, Sfinţia Sa părintele Kir Climent episcopul Râmnicului şi Sfinţia Sa, Kir Methodie, episcopul Buzăului şi împreună cu toţi cinstiţii şi credincioşii boieri cei mari ai divanului domniei mele: Pan Iordache Creţulescu, vel dvornic i pan K. Dudescul vel logofăt i pan Antonache vel ban i pan Manolache vel spătar i pan Grigorie Greceanu vel vistier i pan Barbul Văcărescul vel clucer i pan Iordache vel postelnic i pan Ştefan Dudescul vel paharnic i pan Radul Creţulescul vel stolnic i pan Iordache vel comis i pan Vasilache vel sluger i pan Drăghicea vel pitar şi ispravnic Dumitraşco Racoviţă vel logofăt.

72 DLR, t. XII, p. 1420: prilesti- a (se) amăgi, a (se) înşela.

73 Suprascris.

Şi s-au scris hrisovul acesta în anul dintâiul, într-un a doua domnie a domniei méle, aici în oraşul scaunului domniei mele, în Bucureşti de Mihai logofeţelu sin Toma Băbeanul, în anul de la zidirea lumii, leat 7250 <1742>, ghenarie [...][74].

Mihai Racoviţă voievod.

[...][75].

Arhivele Naţionale Istorice Centrale,
Mitropolia Ţării Româneşti, CDXLVII/1.
Original rom., pergament,
cerneală neagră şi roşie, miniaturi.
Copii la Biblioteca Academiei Române,
Manuscrise–Carte Rară, Doc. Ist., DCXXV/26, f. 50 r – 56 r. (*Opisul hârtiilor oprite la comisie în copie din cele întoarse la Mitropolie în original. Alăturată la dela cu al Arhivei Nr. 102.*) şi Doc. Ist., DCCCXI/185, f. 396 r – 401 r.

Anexa 2

Filaret, milostieiu Bojieiu,

episcop Râmnicului,

† Cucernice protopoape Ioane, sud Gorj, blagoslovenie!

Aici ne-am înştiinţat cum că la unele sate din judéţele eparhiei noastre, întru aceste zile s-ar fi întâmplat de boală de inimă la mulţi din lăcuitori o moarte cam groaznică şi prostimea, din împuţinarea minţii şi din neştiinţa Sfintei Scripturi s-ar fi prilăstid[76] cu înşelăciune, scornind nume de pricolii[77] şi aşa ar fi dezgropând din morţi şi i-ar fi arzând, aruncându-i şi în apă, lucru foarte năpraznic şi supt grea osândă, atât a beséricii, cât şi a politiei.

Căci acest eres au fost numai în vremile vechi, cu care să amăgea şi să înşela elinii; Iară noi, atât pre pământ, cât şi în ceri nu ştim alt Stăpân decât pre Dumnezeu şi la El iaste toată puterea şi a învia şi a omorî; iară diiavolul nu are nici o putere. Pentru aceasta cu păreri şi cu visuri şi arătări mincinoasă şi siléşte să înşale pre ticăloşii creştini, cei carii nu sunt întemeiaţi în credinţă, nici luminaţi cu învăţătura şi tot unele ca acestea din nălucire a lucra la acei ticăloşi ce numai cu numele sunt creştini, iară cu faptele sânt mai răi decât păgânii şi carii nici odată la beséricâ nu năzuiesc, ispovedania nu ştiu ce va să zică, cu Sfânta Precestanie nu să cuminecă nici măcar la Paşti. Întru unii ca aceştia putem a vă încredinţa, nu după moarte, ci încă vii fiind, face sălăşluire diavolul şi nu numai trupurilor omeneşti aduce pierzare, cu cruzimea năpraznicelor: ucigând unii pe fraţii lor, alţii pe soţiile lor, alţii pre părinţii lor, alţii însuşi pre sine omorându-să; ci mai vârtos şi sufletul celor mai proşti, adecă vătămare şi zmintealâ cu sfaturi réle, cu povăţuiri spre hoţii, cu curvii, şi mai vârtos cu îndemnări a năzui la vrăjitori şi la descântători şi la farmece, călcându-şi ştiinţa şi primind cărţi de blestem şi afurisanii pe strâmbătate sau pentru mită sau pentru pizmă sau pentru lăcomie. Pentru carii unii ca aceştia iată vă scriem să-i sfătuiţi, să-i îndemnaţi ca să să părăsească şi să să pocăiască, ca să nu vie urgiia lui Dumnezeu cea desăvârşită asupra lor şi să deschiză pământul şi să-i înghiţă ca pre Dathan şi pre Aviron sau să cază foc din ceriu să-i arză, ca pre Sudoma şi Gomora, şi ascultându-ne şi pocăindu-se să ştie că nu numai de boală şi de morţi năpraznice ca acestea şi lovituri a copiilor şi de pieirea dobitoacelor lor şi de nerodirea ţarinilor lor să vor izbăvi, căci acestea toate sunt pedeapsă dumnezeeşti pentru păcatele noastre;

74 Ilizibil.

75 Ilizibil.

76 Prilăsti = a înşela. A, Scriban, Dicţionarul limbii româneşti, Bucureşti, 2013, p. 1049.

77 Pricolici, tricolici = moroi, strigoi, vârcolac. A. Scriban, Dicţionarul..., p. 1346.

ci vor câștiga și împărăția ceriu<ri>lor după moarte, iar aici să vor îndestula de toate bunătățile pământului și vor avea blagoslovenia lui Dumnezeu și a smereniei noastre. Iară carii nu vor asculta ci vor urma părerilor lor și se vor ținea de eresurile lor celor ilinești și idolești, unii ca aceștia și de besérică vor fi dezbinați și lăpădați și de însuși stăpânirea cea politicească, spre pilda altora să vor pedepsi după poruncile ce s-au dat de către Măriia Sa, preaînălțatul nostru domn. Însă pentru acei morți ce s-au îngropat acum de curând, pentru pierzarea nălucirilor, să faceți molitvele voastre osfeștanii, să stropiți mormânturile lor și casăle acelor bolnavi și a rudeniilor lor că aceasta iaste[78] tămăduirea cea adevărată și de Sfânta Besérică poruncită.

Aceasta și fiți blagosloviți.

1785, aprilie 12

Pecetea <lui> Filaret.

BAR, Manuscrise–Carte rară,
Ms. rom., 2100, f. 110 r–v.

Anexa 3

† Milostieiu Bojieiu, Io Mihail Costandin Suțu voievod i gospod<zemli>iscoie[79], tuturor lăcuitorilor ot sud[80] Gorj, vă facem în știre că, încă din anul 1783, la luna lui dechembrie, v-am fost scris cărțile domniei méle și v-am arătat că datoria unui creștin pravoslavnuic iaste a avea credință și evlavie fierbinte spre cele dumnezeiești, a păzi la sfintele besérici zilele de praznic, a păzi sărbătorile de lucru, a se spovedi, a se feri și a fi ferit de fapte împotrivnice legii, și când acestea le veți păzi un norod și va arăta credința în faptă, negreșit va câștiga mila dumnezeiască și vor petrece ei și pământul acela păziți și feriți de toate relele, nu numai în viața aceasta, ci și în ceialaltă lume merg nevinovați. Iar împotrivă, când acestea un norod nu le va păzi și vor petrece dobitocește, fără de besérică, fără de evlavie la céle sfinte și fără de fapte creștinești, nu numai sufletește rămân învinovățiți a-i osândi după moarte, ci și întru această viață, toate rélele vin asupra lor și asupra pământului lor, că patimi dă Dumnezeu, după cum pentru unele pricini ca acestea nu puține au cercat pământul acesta în trecuții ani, precum știți: patimi asupra bucatelor voastre și asupra dobitoacelor voastre în cinci-șase ani de rând, până s-au întors Dumnezeu mila de au rădicat acestea și după nemărginita Sa bunătate, au

78 Cuvânt repetat.

79 Cu mila lui Dumnezeu, Io Mihail Constantin Suțu voievod și domn al țării Ungrvlahiei.

80 Din județul.

dat și îndestulare, așteptând însă pocăință și îndreptarea de norodul său acesta.

Deci, nu pentru care cumva să dați uitării acéle povățuiri și să vă părăsiți iarăși a vieții creștinește, nesocotind céle trecute și să cădeți care cumva la lenevire, cu care a voastră rea lenevire ne aduceți pe domnia mea la multă grijă și zdrobire a inimii, ca pe unii ce sunt în mare păcat și avem cu greu a ne da seama pentru cei leneși și proști ce ni s-au încredințat supt a noastră oblăduire, când îi vom lăsa să petreacă dobitocește.

Iată dar, după datoria care avem pentru supușii noștri spre a vieții creștinește, cu această a noastră domnească carte, din nou vă deșteptăm și vă scriem tuturor care vă aduceți aminte de patimile trecuților ani, a nu mânia iarăși pe Dumnezeu și fieștecare lăcuitor fără de lenevire să păzească sfânta Besérică, duminicile și sărbătorile, să-și facă cuviincioasa închinăciune la dumnezeiești slujbe și Leturghii; să postiți, să vă ispovediți, să vă grijiți în vreme, precum și într-acest sfânt post, la ziua Sfintei Adormiri a Stăpânei noastre, Maicăi lui Hristos Dumnezeu. Așijderea și în zile de lucrătoare, când nu sunt sărbători, iarăși să cade creștinului întâi să-și facă închinăciunea, să ia numele lui Dumnezeu întru ajutor și așa să apuce de muncă și lucrul său, care această datorie nu trebuie de sila poruncii noastre să o faceți, ci înșivă iubiți pe Dumnezeu din tot sufletul vostru și din tot cugetul vostru, să arătați credința și fierbințeala voastră în faptă, voi și soțiile voastre și copiii voștri, să nu leneviți, ci până la lucrul ce aveți să nu uitați datoria creștinească, având evlavie către céle sfinte, păzindu-vă trupurile și sufletele voastre curate pentru binele vostru și pentru îndestularea voastră și pentru însuși sufletul vostru. Și aceasta urmând, acum și totdeauna, aveți apoi nădejde la Dumnezeu că veți câștiga mila Sa și veți fi totdeauna feriți voi și pământul vostru de boale, de patimile care pricinuiesc lipsă și sărăcie. Însă, de nu le veți urma și veți petrece dobitocește, fără de Besérică, fără de evlavie la céle sfinte, neîmplinind datoria creștinească, atuncea datoria ceea ce avem ne silește a ne arăta spre voi cu urâciune și a face la cei leneși și răi, neînțelegători, și cercetarea ce se cuvine.

Am grăit de aceasta și cu prea sfințitul părintele mitropolitul, cu iubitorii de Dumnezeu părinți episcopi, ca să scriem cuviincioase porunci către pro<topopi> și către preoți, așijderea a porunci și către ispravnicii județului, ca să vă îndemne și să vă silească la această faptă. Iar pentru care nu va fi următor, le-am poruncit să ne înștiințeze negreșit. Tolico pisah gospodstva mi.

Leat 1785, august 8
Procit vel logofăt.

BAR, Manuscrise–Carte rară, Ms. rom. 2100, f 241 v – 242 r. Sigiliul lui Io Mihai Costandin Șuțu voievod și alte 5 sigilii.

